

УДК 373.2011.3 – 051:005.336.2

А. В. ЯВТУШЕНКО

викладач

Комунальний заклад “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті відображено результати теоретичного дослідження змісту соціальної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку: визначено підґрунтя соціальної компетентності, розглянуто її структурні компоненти. Проаналізовано окремі наукові підходи до визначення понять “компетентність” і “компетенція”. Подано вивчення питання соціальної компетентності в історичному контексті. Розкрито різні підходи до трактування й визначення складових поняття “соціальна компетентність”.

Ключові слова: соціальна компетентність, професійна компетентність, соціальний, компетентність, комунікативна компетентність.

Динамізм суспільно-економічного розвитку в країні не може не відбиватися на процесах соціалізації людини та її соціально-професійному становленні. За умов варіативності засобів вирішення завдань оптимізації процесу соціально-професійного зростання особистості, її соціальної компетенції центром осмислення реальностей і перспектив суспільства стає освіта.

Проблема формування соціальної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як передумови їх наступної успішної соціалізації в умовах професійної діяльності та адаптації в соціумі лежить у руслі основних напрямів розвитку педагогічної науки.

У сучасних умовах пріоритети дошкільної освіти визнано законодавчо. Це засвідчують державні документи: Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), який є Державним стандартом дошкільної освіти України (2012), Закон України “Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу” (2010), Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року (2011), Концепція дошкільного виховання в Україні (проект) (2014). Головною стратегією сучасної освіти є розвиток, саморозвиток і соціалізація особистості майбутнього фахівця дошкільної освіти, що забезпечує процес вільного орієнтування в освітньо-виховних умовах дошкільного навчального закладу.

Проблеми соціально-професійної адаптації молодих педагогів у вітчизняній педагогіці досліджували С. Вершловський, Н. Кузьміна, Т. Полякова, В. Сластьонін та ін. Аналіз наявних результатів досліджень свідчить, що у багатьох випадках акцент робиться або на психологічний, або на педагогічний аспект адаптаційного процесу педагога.

Дослідження щодо сутності, змісту та структури соціальної компетентності розпочалися на початку ХХ ст. Внесок у вивчення цього феномена

зробили такі закордонні науковці, як: С. Бахтєєва, О. Гиндина, Д. Єгоров, О. Корнілова, Ю. Меля, К. Рубин, І. Тетаренко, Р. Хінтч, В. Цветков, Л. Шабатура, В. Ядов. В Україні коло досліджень, присвячених проблемі структури та змісту соціальної компетентності, досить обмежене. Вітчизняні науковці (С. Демченко, М. Елькін, Н. Завіниченко, С. Козак, С. Макаренко, А. Онкович, О. Полуніна тощо) багато уваги приділяють поняттям “професійна компетентність”, “комунікативна компетентність”. Гідної уваги на українських теренах позбавлені такі види компетентності, як соціальна, особистісна, емоційна. Для того, щоб більш детально розглянути та проаналізувати поняття, потрібно звернутися до аналізу понять “компетентність” та “соціальний”.

Мета статті полягає у дослідженні змісту соціальної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.

Сучасний український науковець С. Архипова вважає, що соціальна компетентність є інтегральним показником особистісного розвитку, фактором самоактуалізації, що стимулює самореалізацію особистості [1].

На думку А. Гудзовської, соціальна компетентність – це здатність особистості ефективно взаємодіяти з іншими людьми, як вміння правильно визначати психологічні особливості людей [3].

Наукові розвідки Н. Гарашкіної та О. Малої доводять, що становлення соціальної компетентності студента неможливе поза формуванням його як фахівця-професіонала, де основою розвитку соціальної компетентності є теорія і практика безперервної освіти [2, 7].

Нам імпонує думка М. Докторович, яка розуміє соціальну компетентність як складне поняття, що включає в себе уміння, знання та дії, орієнтовані та організовані у відповідності до оточуючої соціальної реальності, які відкривають та забезпечують можливість самореалізації у заданій системі [4].

На нашу думку, соціальна компетентність майбутніх вихователів – це комплексна характеристика особистості майбутнього вихователя, яка містить систему оцінних соціальних, психолого-педагогічних знань, умінь, навичок, досвіду педагогічної діяльності, цінностей і мотивів життєдіяльності, а також особистісних якостей, що дають змогу ефективно виконувати соціальні функції в межах компетенції вчителя. Соціальна компетентність є результатом професійної підготовки майбутніх вихователів шляхом проходження педагогічної практики й виявляється в готовності творчо вирішувати професійні завдання, пов’язані із творенням особистості вихованця, формуванням його як активного громадянина своєї держави, підготовкою до діяльності в суспільстві.

Формування соціальної компетентності студентів зумовлюється загальними закономірностями навчально-виховного процесу та змістом професійної підготовки студентів шляхом педагогічної практики.

У процесі формування соціальної компетентності майбутніх вихователів потрібно враховувати їхній досвід, вікові, індивідуально-психологічні, статусні особливості, специфіку майбутньої професійної діяльності.

Найвищий рівень мотивації успішної соціальної взаємодії забезпечується за умови, якщо соціальну компетентність особистість вважає ціннісною категорією. Сформована соціальна компетентність майбутніх вихователів передбачає наявність мінімального досвіду її застосування.

Траєкторія теоретичного розгляду феномену соціальної компетентності у сучасній педагогіці та психології охоплює низку досліджень, присвячених ще одному виду компетентності – життєвої, що включає в себе ключові компетентності, які вважаються міжгалузевими знаннями, вміннями та здібностями, що необхідні для адаптації та продуктивної діяльності в різних сферах життя людини, а особливо для професійної підготовки майбутнього вихователя ДНЗ під час педагогічної практики. Ознаками життєвих компетентностей є: поліфункціональність (можливість вирішувати різноманітні проблеми повсякденного, професійного чи соціального життя); надпредметність і міждисциплінарність (застосовуються у багатьох сферах життя людини); багатомірність (інтелектуальні вміння, творчі відкриття, “здоровий глузд”, психолого-практичний розум); ресурси інтелектуального розвитку (абстрактного мислення, критичного мислення, саморефлексії, самоусвідомлення тощо) [9].

Підґрунтям соціальної компетентності є підкомпетентності, або ключові компетентності:

- комунікативна компетентність (вміння будувати стосунки з іншими людьми, виступати перед аудиторією, вміння вербалізації думки);
- інтелектуальна компетентність (достатній рівень соціального інтелекту, який надає змогу орієнтуватись та взаємодіяти з соціумом (виключення психічних розладів та патологій), інтелектуальна лабільність тощо);
- побутова компетентність (володіння елементарними навичками побуту (готування їжу, прання, прибирання, знання гігієнічно-санітарних норм, техніки безпеки під час роботи зі струмовими, газовими приладами тощо));
- громадянська компетентність (знання основ економічних законів та правових норм);
- моральна компетентність (наявність невикривлених ціннісних орієнтацій);
- екстремальна компетентність (поведінка адекватна ситуації, або нормальна реакція на ненормальні події);
- професійна / учнівська компетентність (вміння самостійно опанувати новий навчальний матеріал, поповнювати професійні знання та тягнутись до професійного самоудосконалення).

Сукупність ключових компетентностей складає модель соціальної компетенції, що знайшло своє місце в підготовці майбутніх фахівців під час педагогічної практики.

Вихователь виконує дві ролі: перша пов'язана із реалізацією основної функції – передати накопичений людством досвід, тобто здійснює технологічні завдання – забезпечує засвоєння вихованцями певної сукупності знань, умінь та навичок. Але самі знання, вміння та навички мають по-

двійну природу: одні з них стосуються зовнішнього світу, інші – самої особистості, людей та суспільства як органічного середовища і простору людського буття. І якщо перші, умовно кажучи, можна передати “механічно”, звертаючись до дитини переважно як до об’єкта навчання, то другі набувають реально особистісної сутності тільки тоді, коли переживаються самим вихованцем у живій практиці спілкування та взаємодії з вихователем. Звідси друга і найважливіша роль вихователя – він є наставник. Його обов’язок – сформува-ти у дитини здатність та навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати уміння встановлювати доброзичливі міжособистісні стосунки, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки. Цей аспект суспільних завдань вчителя якраз і становить сферу його соціальної компетентності. Зміст цього поняття, на нашу думку, повинен вміщувати відповідний рівень сформованості особистості майбутнього вихователя, як результат соціального розвитку, що являє собою суму певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь і торкатися насамперед таких сфер, як соціальне мислення, мовлення, мотиви, емоції, міжособистісна поведінка, тобто когнітивний, поведінковий та емоційно-мотиваційний компоненти [8].

Соціально-компетентна особистість – це особлива конкретизація категорії “особистість”, яка являє собою систему певних психологічних властивостей та рис, які є необхідними для адекватного прояву соціального життя людини у сучасному суспільстві. Соціально-компетентна особистість повинна володіти психологічними (перцептивні, когнітивні, мнемічні, емоційні, вольові), особистісними (розум, логіка, оригінальність, розсудливість, ініціативність, гнучкість, творчість, цілісність, самостійність, стресостійкість, здатність до саморегуляції та самоаналізу тощо) та соціальними (знання основ конфліктології, соціальної психології; готовність до співпраці, взаємодії з оточуючими; відповідальність; емоційний інтелект та ін.) компетенціями [5].

Висновки. Таким чином, проведений теоретико-методологічний аналіз феномену соціальної компетентності дає можливість презентувати узагальнене її розуміння як інтегровану здатність особистості, що включає в себе розмаїття підкомпетентностей або ключових компетентностей, які забезпечують ефективне функціонування особистості в соціумі. Перспектива подальших досліджень визначається можливістю удосконалення теоретико-методологічних конструктів вивчення соціальної компетентності особистості та розробкою комплексної програми емпіричного дослідження означеного феномену.

Вважаємо, що соціальна компетентність майбутнього вихователя – це здатність на основі сформованих професійних знань та умінь формувати у дитини навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати уміння встановлювати доброзичливі міжособистісні стосунки, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки.

Список використаної літератури

1. Архипова С. П. Професійна компетентність і професійність соціального працівника: сутність і шляхи розвитку / С. П. Архипова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2004. – № 2.

2. Гарашкина Н. Диагностика профессиональной компетентности / Н. Гарашкина // Социальная педагогика. – 2003. – № 4.
3. Гудзовская А. А. Социально-психологическое исследование становления социальной зрелости : дис. ... канд. психол. наук / А. А. Гудзовская. – Самара, 1998.
4. Докторович М. О. Соціальна компетентність як наукова проблема / М. О. Докторович // Психологія і суспільство. – 2009. – № 3. – С. 144–147.
5. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – Київ : Богдана, 2003. – 520 с.
6. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Ірина Борисівна Зарубінська. – Київ, 2011.
7. Малая О. Г. Развитие социальной компетентности личности в условиях корпоративной культуры : автореф. дис. ... канд. психол. наук / О. Г. Малая. – Москва, 2005. – 23 с.
8. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. А. Й. Капської. – Київ : Логос. – Т. XVIII. – 2002.
9. Шишова О. М. Психолого-педагогічні засоби розвитку соціальної компетентності дошкільників / О. М. Шишова // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – Київ, 2012. – С. 168–173.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2015.

Явтушенко А. В. Содержание социальной компетентности будущих воспитателей детей дошкольного возраста

В статье отражены результаты теоретического исследования содержания социальной компетентности будущих воспитателей детей дошкольного возраста: определено основание социальной компетентности, рассмотрено ее структурные компоненты. Проанализированы отдельные научные подходы к определению понятий “компетентность” и “компетенция”. Представлено изучение вопроса социальной компетентности в историческом контексте. Раскрыты разные подходы к трактовке и определению составляющих понятия “социальная компетентность”.

Ключевые слова: социальная компетентность, профессиональная компетентность, социальная, компетентность, коммуникативная компетентность.

Yavtushenko A. The Content of the Social Competence of Future Educator in Teaching Practice

The article highlights the theoretical generalizations state study this issue in the scientific literature. Reflects the results of theoretical research on the social competence of the individual: provides the framework of social competence, considered its structural components, analyzed the main areas of research. We consider separately the scientific approaches to the definition of “competence” and “competence”. Discloses various approaches to the interpretation and definition of the concept of social competence components.

The above theoretical and methodological analysis of the phenomenon of social competence makes it possible to introduce a generalized understanding of its ability as an integrated personality, includes a variety of pidkompetentnostey or core competencies, ensuring the effective functioning of the individual in society. The prospect of further research is determined by the ability to improve the theoretical and methodological constructs the study of social competence of the individual and the development of an integrated program of empirical research of this phenomenon. Formation of social competence of students is due to the general laws of the educational process and content of the training of students through teaching practice. Summed up, enables us to understand that the social competence of future educator – an ability on the basis of existing professional knowledge and skills to shape a child’s skills to interact effectively with the outside world, to develop the ability to establish friendly personal relationships, to understand the feelings and behavior of others, to establish certain boundaries of acceptable behavior.

Key words: social competence, teaching practice, professional competence, social, competence, communicative competence.